

De bewuste en nadrukkelijke politiek om het internationale karakter van onderwijs en onderzoek in Nederland te versterken vormt de achtergrond van het inleidende opstel van Leen Dorsman, 'Academisch internationalisme'. Het geeft een nuttig overzicht van wat we zoal onder 'internationalisering' kunnen verstaan en hoe daar in Nederland vooral in het verleden over gedacht is. Expliciet wordt de vraag hoe we vanuit het verleden kunnen denken over het recente beleid echter niet gesteld. Ook omgekeerd wordt niet aan de orde gesteld in welk opzicht internationalisering nu afwijkt van de internationalisering van vroeger. Dat geeft de inleiding iets vrijblijvends en de behandeling van de thematiek iets willekeurigs. Waarom zegt Dorsman bijvoorbeeld niets over een van de drijvende krachten achter de internationalisering van het hoger onderwijs, het ontstaan van een werkelijk internationale arbeidsmarkt? Er zijn complete (populaire) studierichtingen ontstaan, die ervan uitgaan dat de afgestudeerden een baan in het buitenland of op zijn minst bij een internationale organisatie zullen vinden. Waarom gaat Dorsman dit heden uit de weg?

Iets soortgelijks geldt voor vrijwel alle afzonderlijke bijdragen aan de bundel. Stuk voor stuk zijn het heel lezenswaardige artikelen. Zij bestrijken soms bekend terrein (Kamerlingh Onnes, de Nederlandse astronomie, Ehrenfest), halen soms minder bekende personen en episodes naar voren (de Amsterdamse farmacoloog Laqueur, de Amerikaanse contacten van Abraham Kuyper) en vestigen in een paar gevallen de aandacht op vrijwel onbekende thema's (de Utrechtse wortels van het apartheiddenken van Malan en het wereldomspannende netwerk van een aantal Utrechtse fenomenologen). De middeleeuwen en de vroegmoderne tijd blijven buiten beeld (dat is ingebakken in de serie), maar ook de meer recente geschiedenis komt niet aan de orde. Het vergelijkend perspectief (in de tijd) ontbreekt dus geheel, kritische vergelijking met het meer recente verleden blijft achterwege.

Dat is jammer, maar naar ik vrees wel kenmerkend voor de universiteitsgeschiedenis zoals in Nederland bedreven. De hedendaagse universiteit verandert snel en er worden – door de overheid, maar ook door de plaatselijke autoriteiten – vaak controversiële maatregelen genomen. De idee van een universiteit staat voortdurend ter discussie. Universiteitshistorici zouden de ambitie moeten hebben daaraan zinvolle, kritische bijdragen te leveren. De actuele discussie is misschien niet de *raison d'être* van hun specialisme, maar verschaft het wel, in potentie, relevantie. Helaas klinkt binnen de universiteitsgeschiedenis maar weinig van die actuele discussie door. Ook in de onderhavige bundel kiezen de universiteitshistorici weer voor het veilige interbellum en niet voor de meer recente periode, terwijl dat juist hier zo voor de hand had gelegen. Hoe komt dat? Zijn deze historici, die meestal in dienst zijn van een universiteit en vooral over hun eigen universiteit schrijven, huiverig om zich kritisch uit te laten? Maar wat is dat dan voor een universiteit die moeite zou hebben met kritiek en reflectie?

KLAAS VAN BERKEL, RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Seumeren-Haerkens, Margriet van (ed.), ***Een mooi ding. Ambacht, vormgeving, kunst 1890-2010*** (Wormer: Uitgeverij Noord-Holland, 2010, 168 blz., ISBN 978 90 78381 46 4).

Elke tijd heeft zijn 'mooie dingen'. Het prachtig geïllustreerde boek *Een mooi ding* geeft een overzicht van Nederlandse kunstvormgeving van de twintigste eeuw, eigenlijk met aanloop vanaf 1890 en uitloop tot heden. Het gaat om 'mooie dingen' die voor het merendeel ambachtelijk zijn vervaardigd door gekwalificeerde sierkunstenaars en ontwerpers. *Een mooi ding* vertelt een geschiedenis die de afgelopen tijd vaker is verteld, zelfs al behandelt het een hele eeuw waar

specialistische boeken nogal eens een van de twee helften nemen. De ontwerpers die *Een mooi ding* bespreekt vormen 'de canon' van het twintigste-eeuwse Nederlandse kunstambacht. En het mooie is: met hun teksten over 'nieuwe vormgeving', met door hen opgerichte verenigingen en, (vooral na 1945), met officiële bevestiging en promotie van hun werk door overheidssubsidies, hebben ze deze canon zelf kunnen bepalen.

Elke tijd heeft ook zijn ideologieën ten aanzien van 'mooie dingen'. Het hebben van één ideologie kan gevaarlijk zijn. Dit blijkt uit het functionalistische modernisme dat in de twintigste eeuw doorbreekt, doorleeft, en zichzelf (gelukkig) keer op keer tegenkomt – zoals het boek laat zien. In de traditie van het nadenken over 'mooie dingen', in belangrijke mate gecultiveerd door de Fransen, heeft een stoet van *amateurs, connoisseurs* en (tegen het einde van de achttiende eeuw) *philosophes* zich over smaak (*goût, taste*) en schoonheid (*Beauté, Beauty*) van 'dingen' gebogen. Is er een metafysische universele schoonheid en is deze dan de essentiële schoonheid? Ligt deze schoonheid in het intellect, de rede? Of is schoonheid een zaak van instinct en zintuigen, *sens*? En hoe verhoudt universele, essentiële schoonheid zich tot de empirische ervaring die iets mooi vindt in de ene context, maar weinig zeggend, misschien zelfs lelijk, in de andere? Moralisme komt er spoedig bij: als ware schoonheid en smaak bestaan, dan moeten er ook valse schoonheid en smaak zijn. Goede kwaliteiten worden tevens verbonden met een opvoedkundig ideaal, iets wat literatuurwetenschapper Rémy G. Saisselin al eens samenvatte in zijn dictionary *The Rule of Reason and the Ruses of the Heart: A Philosophical Dictionary of Classical French Criticism, Critics, and Aesthetic Issues* (Cleveland, Londen 1970, respectievelijk 26-44 'Beauty' en 192-202 'Taste'). Het boek *Een mooi ding* heeft met dit debat te maken, ook al gaat het over de twintigste eeuw. Het zou ook gemakkelijk kunnen beginnen met een observatie uit 1784 van de dichter Rhijnvis Feith in zijn brief 'Over de navolging der natuur en der

schoone natuur': 'Het is nog zoo lang niet geleden, dat wij de grilligste versieringen voor schoon hielden. De beeldhouwer, die de wonderlijkste en wanstaltigste figuren in onze lijsten en schoorsteenmantels kon drijven, was de grootste kunstenaar. Thans mishaaft ons die zotheid; waarom?' (*Dicht- en Prozaïsche werken van Mr. Rhijnvis Feith. Tweede deel. Brieven I-II* (Rotterdam 1824, 87-88).

Is de twintigste eeuw dus niet bijzonder nieuw om de strekking van het debat over 'mooie dingen', de eeuw is nieuwer wat betreft de ontwerpers om wie het debat draait. Hier laat het boek een paar mooie dingen liggen. Er had bijvoorbeeld een mooi onbekend Nederlands citaat gebruikt kunnen worden uit de bronnenpublicaties *Visies op Vormgeving* onder redactie van Frederike Huygen, verschenen in 2007 en 2008, in plaats van de in veel literatuur over vormgeving steeds weer aangehaalde 'Weense Bauhaus-architect' [sic] Adolf Loos (11). Een ander interessant aspect betreft het aandeel van vrouwelijke ontwerpers. Het boek geeft redelijk wat voorbeelden van hun werk voor de periode 1945-2010; deze ontwerpsters behoren tot de canon en dat is goed. Maar vóór 1945 lijkt het alsof alleen mannelijke ontwerpers 'mooie dingen' maakten. Nu kan het lastig zijn om van de jaren tot 1945 evenveel werk te exposeren van mannen en vrouwen, en als catalogus contextualiseert het boek geëxposeerde objecten. Maar soms is het niet moeilijk. Het grafisch ontwerp van de boekjes van de Maatschappij voor Goede en Goedkope lectuur (31 afb. 32) is van Cateau Berlage; het is zelfs gesigineerd. Kon vader Berlage anno 1895 met een model van een 3300 jaar oude stoel uit Egypte nog een statement willen maken voor goede eigentijdse vormgeving (24 afb. 18, en inderdaad: moraliserend), zijn dochter kan zich een generatie later ontwerpster noemen. Verder komt het wat 'anachronistisch' over om in een fotobijlschrift te lezen dat we zien: 'Richard Roland Holst en zijn vrouw' (33 afb. 34). In het Gooi, de streek waarmee het boek een verband legt omdat de tentoonstelling in Hilversum was,

waren ateliers van vrouwen die Henriette van der Schalk en haar man kenden. Ook vóór 1945 representeerden wanddoeken van enkele van deze vrouwen ‘de tijdgeest’, zoals het werk van Claudy Jongstra dit in onze tijd doet (131-132). Ook vóór 1945 waren er vrouwelijke keramisten, zoals Hella Jongerius en Ineke Hans nu (98 afb. 119 en 119 afb. 147). Een lederen handtas van frrry uit 2007-2009 (13 afb. 6) verschilt niet van tassen van Berthe van Loghem-Neumeijer eind jaren dertig. De vooroorlogse ontwerpsters lijken helaas te zijn vergeten. Desondanks laten de vrouwelijke auteurs van dit boek zien dat mooie dingen te maken hebben met een pluralisme waar het gaat om schoonheid en smaak.

MARJAN GROOT, UNIVERSITEIT LEIDEN

Liemberg, Johanneke, **Fedde Schurer 1898-1968. Biografie van een Friese koerier** (Dissertatie Groningen 2010; Leeuwarden: Friese Pers Boekerij, 2010, 568 blz., ISBN 978 90 330 0868 9).

Op 16 november 2011 is het zestig jaar geleden dat in Leeuwarden, op het plein voor het gerechtsgebouw, een ongemeen heftige botsing plaatsvond tussen Friese burgers en politieagenten. Deze dag werd als Kneppefreesdag (Knuppelvrijdag) in de Friese geschiedenis bijgeschreven. Ze wordt beschouwd als keerpunt in de strijd om officiële erkenning van de Friese taal. De aanleiding tot de ongeregelde heden in 1951 was een rechtszaak tegen twee journalisten wegens belediging van een rechter die zich in functie laatdunkend over het Fries had uitgelaten. Fedde Schurer, hoofdredacteur van de *Heerenveense Koerier* en Tjebbe de Jong van het *Bolswarder Nieuwsblad* hadden zich in hun kranten in krachtige bewoordingen over de opstelling van de rechter uitgelaten en moesten vervolgens voorkomen. De publieke steun voor de twee krantenmannen buiten het gerechtsgebouw en de landelijke

publiciteit die deze rel genereerde overtuigden de autoriteiten van de noodzaak om de status van de Friese taal gelijk te trekken met die van het Nederlands. Kneppefreesdag leidde uiteindelijk tot tweetaligheid in het Friese onderwijs, de Friestalige regionale omroep Omrôp Fryslân en tweetalige communicatie tussen autoriteiten en burgers. De dag, met Fedde Schurer als hoofdpersoon, kreeg een venster in de canon van de Friese geschiedenis.

In 1951 was Fedde Schurer een welbekend figuur in Friesland. Hij was één van de mannen die de Friese beweging personifieerden en er toe bijdroegen dat deze verbreedde tot een ware volksbeweging. Voor hemzelf was de erkenning van het Fries vooral een sociale kwestie: de gelijkstelling van Fries en Nederlands zou Friestaligen meer mogelijkheden tot maatschappelijke ontplooiing bieden. Schurer was tevens een geliefd dichter en manifesteerde zich aan het eind van de jaren vijftig als een geëngageerd Tweede Kamerlid. Zijn naoorlogse functie bij de *Heerenveense Koerier* (vanaf 1952 *Friese Koerier* getiteld) bood hem volop mogelijkheden om zijn opvattingen – vaak scherp verwoord – te verkondigen. Johanneke Liemberg, politicologe en tegenwoordig burgemeester van Littenseradiel (hoofdplaats Wommels) schreef een biografie van Schurer waar ze in maart 2010 aan de Rijksuniversiteit Groningen op promoveerde. In vijftien prettig leesbare hoofdstukken worden Schurers levensjaren in de context van hun tijd behandeld. De tekst is in het Nederlands geschreven maar Liemberg koos ervoor om cruciale en typerende citaten in het Fries (met de vertaling in een noot) te laten. Dat mag een gelukkige keuze genoemd worden. Zeker degenen die het Fries in meerdere of mindere mate machtig zijn kunnen de intentie van deze teksten zo beter ‘proeven’. Liemberg behandelt Schurers persoonlijke leven, zijn dichterschap en zijn politieke activiteiten op een geïntegreerde manier. Een aantal cruciale gebeurtenissen vormen de markeringen in dit levensverhaal. Liemberg werkt steeds zorgvuldig naar deze hoogtepunten toe zodat het verhaal van begin tot einde spanning